

سروشتی کۆمه‌لگه‌ی مه‌ده‌نی بیروپراو بنیاتی ده‌سه‌لات

و: شه‌رمین مه‌بدوللا

ناگه‌یه‌نی‌ت. هه‌ره‌شه‌کانیش ترسی مردن ده‌کهن و هه‌موو مه‌رجه‌کانی ژیان و خو‌شگوزه‌رانی له‌ناوده‌به‌ن، ئه‌وه‌ش وا له‌ مرۆف ده‌کات که به‌دوای ده‌رچه‌یه‌کی دیکه‌دا بگه‌رێ: واته‌ بناخه‌یه‌کی نوێ بۆ دووباره‌ بنیاتنانه‌وه‌ی کۆمه‌لگه‌و به‌رپه‌گه‌یه‌کی ئاشتی نه‌ک جه‌نگ رێکبخه‌رێ... که‌واته‌ ئه‌و بنچینه‌یه‌ی لای هۆیز رۆلی ده‌رکردبوو بۆ دووباره‌ بنیاتنانه‌وه‌ی کۆمه‌لگه‌ی مه‌ده‌نی و سه‌رله‌نوێ دامه‌زراندنییه‌وه‌ی چیه‌؟ هۆیز بناخه‌ی دامه‌زراندنی کۆمه‌لگه‌ی مه‌ده‌نی وا ده‌بینیت که‌ «مافی قۆلبه‌ستکراو به‌یاسای (سروشتی - شارستانی) کۆمه‌کی کراو به‌هیزی

له‌ لای هۆیز پرسسیاری بنه‌ره‌تییه‌ی له‌باره‌ی سروشته‌وه‌ له‌سه‌ر (نازادی ره‌ها - هه‌وه‌س - هه‌یز) ئه‌و بنچینه‌یه‌یه‌ که‌ راقه‌ی ده‌کات و نیشانه‌کانی گشتی ره‌فتاری مرۆفایه‌تییه‌، هه‌روه‌ها سنوورداره‌ بنه‌ره‌تییه‌کان دامه‌زراوی کۆمه‌لایه‌تی پێکده‌هێنن، که‌ «هۆیز» یش حاله‌تی جه‌نگ له‌کۆمه‌لگه‌دا بۆ پیش ده‌یه‌ ده‌گه‌رێنیته‌وه‌. کاتیک مرۆف درک ده‌کات که‌ (نازادی ره‌ها) له‌ هه‌موو شتیکدا مافیکی سروشتی خۆیه‌تی، ئه‌و هه‌یزه‌ی پالپشتی نازادییه‌کی بی به‌ستنه‌وه‌ش بکات ته‌نها جه‌نگیکه‌ که‌ له‌ تاکیکه‌وه‌ بۆ تاکیکی دیکه‌یه‌و هه‌یج مانایه‌کیش

شمشیر. رهگهزی هیز نه و جیاوازی و جیاکارییه به له نیوان (هویزو لۆک). لای هویز- مافی مه رجدار به یاسا بنه چهی کۆمه لگه ی مه ده نییه، ههروه هابنه چهی کۆمه لگه یه لای لۆک له ههردوو حاله تی مه ده نی و سروشتیدا به یه که وه له سروشتدا هاتوو. نه گهر مرۆف له حاله تی سروشتیدا نازاد بیت و به سه ر خودی و که سیتی و سامانیدا زال بیت، بۆ هه یچ یه که یکه سه ر دانه نوینیت، که واته بۆچی ده ستبه ردار ی حاله تی سروشتی بیت؟ لوک به پروونی وه لامی نه و پرس یاره ی دایه وه ده لیت: مرۆف له کاتی سروشتیدا مافی له سه ر که سیتی و نازادی و سامانیدا هه یه، به لام راباردن به م مافه راست و دروست نییه، به رده وام له لای که سانی دیکه ده ستدریژی ده کریته سه ر، بۆیه مرۆف ناره زووی ده ستبه ردار ی نازادی ره های پر له ترس و سامناکی به رده وام ده کات، به م هۆیه وه هه ول ده دات له گه ل نه وانی دیکه به چیه نه ناو کۆمه لگه و نه وانه ی که بیه ره یه که سیتی و مانه وه ی هاو به شی بۆ پارێزگاری له ژبان و نازادی و سامانیان ده که نه وه، چونکه پارێزگاری بکردن له سه ر مو لکایه تی و ژبان و سه ره خۆبی له حاله تی سروشتیدا کۆمه لیک شتومه کی لئ که مه، ریکه وتنیکی هاو به ش له سه ر نه وانه ی هه له یه، یان راسته دیاری ده کات و ریکه ی پی ده دات وه کو پی وانه یه کی گشتی له نیوان مرۆقه کاندایه ر یار بدات، له گه ل نه و ه شدا یاسای سروشتی بۆ هه موو بوونه وه ریکی هۆشه مند گونجا وه. نه گه رچی مرۆف به دوا ی به رزه وه ندییه کانیان و خۆبان له پیوستییه کان به دوور خستوه، حاله تی سروشتی ده سه لاتییه کی دیاری کراوی که مه، تا به پیتی یاسایه کی وه ستی نراو بۆ هه موو کاروباریک بر یار بدات. هه موو تاکیک له حاله تی سروشتیدا جیه جیه کارو دادوه ره. پیکهاته کانی مرۆف جوولانه وه یه کی سوژداری و تۆله سه ندنه وه و رقیبوونه وه یه کی تووند بۆ گیانی خۆبان کۆده که نه وه.

حاله تی سروشتی هیز، یاخود ده سه لاتی که مه تا پشتگیری ماف بکات و بیکاته با به تی جیه جیه کردنه وه. له وه ده قه دا وادیاره له حاله تی سروشتیدا چه مکه کانی هویزو لۆک له یه که نزیکن، له وانه یه هۆیه که شی بۆ رازیوونی (لۆک) به هه ندی ناوه رۆکه کانی ژبانی بازاری بگه ریته وه، رازیوونه که ی لۆک به ژبانی بازاری مانای نه وه ناگه یه نه ی که بناغه یه کی ژیرانه ی کۆمه لگه ده ستبه ردار ی یاسای سروشتی بووه. له گه ل نه و ه شدا یاسای سروشتی به لای لوک له حاله تی سروشتدا ده ستدریژی کراوه ته سه ر، هه رچه نده نه وه بناغه یه که بۆ پیوستبوونیکی شارستانی و سیاسی و ره وشتی و نایینی. وه کو چۆن له کتیبه که ی به ناوی (قانون الطبیعه) یاسای سروشتیدا دووپاتی کردۆته وه. به لای لوک و ادانراوه که مانا کانی مرۆف نه وه ی به یاسا مه رجدراوه، بناخه ی دامه زرانندی کۆمه لگه یه، واته کۆمه لگه ی مه ده نی، کۆمه لگه یه کی ژیرانه یه. له به ر نه وه سروشتی کۆمه لگه له سروشتی بنچینه وه ده سه لاتی بیرو رایه. یاسای سروشت یاسای نه قلّه. واپیوسته ده سه لاته که شی ده بی ده سه لاتی نه قل بیت. به و واتایه ی پیوستبوون لیته دا پیوستبوونیکی واقعییه. له راستیدا به کرداریش واته نه قل له میانه ی یاساکه ی که یاسای سروشته ده سه لاتداره، یاخود نه قلیکی ناته واره وه پیوستی به هیزی شمشیر هه یه بۆ خۆسه پانندی یاساکه ی له سه ر راستییه کی نا هۆشه ندییه وه؟ بۆ قسه کردن له سه ر نه م با سه هویز به جیاوازییه که ی لۆک رازی ده بیت.

به لای هویز نه و جیاوازییه ی که به زۆرتربین هیزی شارستانی خۆی ده نوینت و نه و هیزه ی له یاسای تاکی ده سه لاتی کراوه دا هه یه، وه کو نه و جیاوازییه ی که له بۆچوونی (لۆک) دا له نیوان نازادی و کۆیله یه تیدا هه یه. کاری پیکردن و سه ر دانه نواندنی مرۆف بۆ یاسای شارستانی نه ویش ناچار بوونی که

و ریکخستن و دیارکردنی نازادی یاخود مافه، سروشتی قهدهغه ی نهو نازادییهی که مرۆف کردهوی پیدهکات و یاخود بهکاری دههینیت و دهبیتته هۆی لهناویردنی ژبانی دهکات، نازادییهک بهیاسا یاخود بهئهقل ریکخرابیی نهوه بناغه ی کۆمه لگه بهکی سهردهمه. هه تاکو نهو مافه سروشتیهییه بۆ مرۆف هه بێ، هه موو مرۆفیک گیرۆدهی نهوه ده بێ هه موو شتیک بکات. بۆیه لیره دا سه بارهت به هه مرۆفیک ناسایش نابێ تا نهوکاتهی مرۆف درک بهوه دهکات که سروشت ریکگای پیداهه که بژیبیت و پاشان بیتته ریسایه کی گشتی بۆ نهقل، هه موو مرۆفیک ده بیت هه ول بۆ ناشتی بدات به قهدهر نهوهی که ههواخوازه دهستی بکهویت و گه ران به دوای ناشتی و پهیره وهکانی هه ولدانه بۆ ناشتی.

هۆیز دووهم یاسای سروشت پيشان ده دات که کۆله گه ی مرۆدهدان (قاعدة البشارة) پوخته ی دهکات (داوا له نهوانی دیکه ده که ی کاریک بۆ تو بکن، تو ش کاریک بۆ نهوان بکه ی) واته نابێ مرۆف زیاتر بۆخۆی به دوای نازادیدا بگه رێ، ده بیت بۆ نهوانی دیکه ش رازی بیت. مرۆفه کان داخوازی ناشتی ده که ن کاتێ نهوانی دیکه ش به نازادی ده بین. مرۆفه کان له رووی ناشتی و بهرگر بکردن له خود بیه له وه ده که نه وه که پێویسته بۆ هه موو شتیک نهو مافه ته سلیم به یه که یکی دیکه بکن، نهو مانایه ی که ده بێ تاکه کان نهو مافه بدهن به یه که یکی دیکه به واتای نهوهی تاکه کان له هه ندێ ده سکه وتی نازادی خۆیان بیه ش بکن بۆ نهوانی دیکه . لیره دا له پیناو دامه زانندی کۆمه لگه به کی نوێ ده ست له سه ر مافه کان هه لده گریت.

سه رچاوه:

المجتمع المدني عند توماس هوبز وجون لوك
تأليف / د. فريال حسن خليفه

به نه قلی سروشتی، له گه ل نه وه شدا یاسای مه ده نی تیگه یشتنیکی نه قلی سروشتیهی که زۆریه ی حکوومه ته کان نهو یاسایه یان داناوه. نهو نه قلییه ته ی لۆک بۆ کۆمه لگه دا بده مه زرتینی جا بۆ هه ر مه به ستیک بیت، یاسایه کی سروشتی و شارستانیهی. هه ریۆبه نهو ده لیت (کرده وه ی زۆریه یان وه کو کرداری دامه زانندی کۆمه لگه ی مه ده نی، یان کۆمه نوێلسییه، بێ گومان نهوه کرداری هه مووانه یاسای سروشتی به نه قل بپاری له سه ر ده دات و دیاریده کات، هیزی کۆمه ل یان هیزی هه مووان)، که چی هۆیز بۆ پێویسته بوونی نه قل، یاخود یاسا بۆ هیزی شمشیری شارستانی ده کات، بۆ ده رخستنی رووی زه رووره ت پرسپاره که کار له سه ر سروشتی یاسای سروشت بۆ نهو مه رجه ی له سه ر مافه که ی دانراوه کۆمه لگه ی مه ده نی دا ده مه زرتینی جتیه جی ده کات، رهنگه به بێ هیزی فه رمانه وهایی ده سه لات که مه ته رخمه بێ؟ هۆیز به سانایی وه لامي دایه وه که یاسای سروشت «به کرده وه ناچارکردنی تاکه به نه قل، یانیش خۆی لێ بپاریزی» بۆ روونکردنه وه ی مانای نهو یاسایه هۆیز جیاوازی له نپوان نازادی که وه کو مافیکی سروشتی و نازادی به نه قل ریکخستراو دا ده نیت و ده لیت» وه کو مافیکی سروشتی، نازادی هه موو مرۆفیکه بۆ پارێزگاریکردن له ژبانی و به کارهینانی هیزی تاییهت بۆ نهو مه به سته ی که خۆی ئاره زووی لیه ته ی، پاشان واده زانی هه ر کاریک که ده یکا هۆکاریک باشه بۆ نهو مه به سته. وه کو زانراوه نازادی به پێی مافی سروشتی بریتیه له نه مانی کۆسپه کان، یاخود به ربه سته دره کییه کان که نازادی مرۆف بۆ نهو کارانه ی ده یه وی به ئاره زووی خۆی بیکات، یان نه یکات دیاریده کات، که چی یاسای سروشتی ریسایه کی گشتیهی نه قل ناشکرای ده کات، وا له تاک ده کات، یان به کردار وه یان به نا قایل بوون به کردار ناچارین). مافی سروشتی نازادییه کی بێ سنوره یاسای سروشتیش سه پاندر